

GÖNÜL TANKUT

THE SELJUK CITY / SELÇUKLU KENTİ

INTRODUCTION (1)

1. The text written for the publication of the work in 2007.

A preliminary form of the text presented here was prepared by Prof. Dr. Gönül Tankut for the evaluation committee of her associate professorship application. When compiled in 1970, it was not yet ready for publication. However, we also know that Prof. Tankut always wished to develop further and publish this work, which stands out to be one of the sources of her master piece book: *"Ankara: Bir Başkent'in İmarı."* [Ankara: The Development of a Capital]

It became more meaningful to review this work and make it available to a wider audience as a tribute to her memory. There are major difficulties inherent in the task of preparing this work for publication in her absence; albeit it was also her will to do so. Against all odds, however, the idea to make it accessible to researchers and readers was quite appealing for those who contributed to its publication; because, after all, it depicted a starting point for many of us in our orientation to and understanding of her studies about the city and its history.

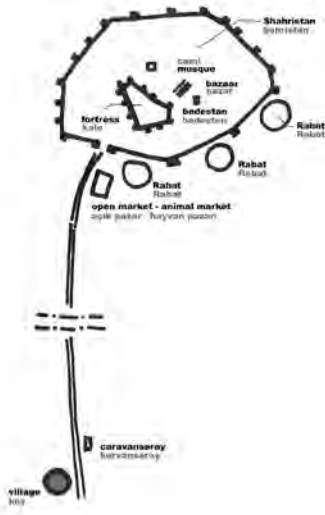
This work, which is in fact about the history of the Anatolian city and

urbanization, avoids the involvement in a phenomenological approach in understanding history. Instead it prefers to evaluate events in their own causalities, thereby construing its own historical perspective. Studies that attempt to establish a holistic perspective of history, when there is a serious atrophy of visual and written material and sources, nevertheless, are not much different than muddling through in the fog and they require risk-taking in the sense of making mistakes. In fact, it is these studies which open the way for further research that bring historical material and resources to light. In the preface of her study, Prof. Tankut emphasized similar points. She discussed how the scarcity of written and visual material left the subject in the dark; how limited archaeological data prevented the attempt to come up with a comprehensive "revitalization" and "structuring". Moreover, she added that the issue becomes increasingly unclear when we see that the urban life in the Seljuk cities has more or less survived in a continuum to the present. Stating that she has also worked under such conditions and that she was obliged to develop her work with new arguments, Prof. Tankut stressed the inevitability to

GÖNÜL TANKUT
THE SELJUK CITY / SELÇUKLU KENTİ

(Edited by H. Çağatay Keskinok; tr. into Turkish by Ege Yıldırım; METU Faculty of Architecture Publication / ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını; Ankara 2007; x+133 pp)

ISBN 975429256-6

abstain from putting forth speculative ideas.

In this work, Prof. Tankut claims that the Seljuk Period was dominantly an urban period in Anatolia, when cities were founded and the existing ones flourished. Hence, she also emphasizes the significance of the Period in terms of the continuity of the history of urbanity. For Tankut, the Seljuk city is a valid urban phenomenon because, first, it provided grounds for a multi-phased urban life, and, second, it was a melting pot and attraction focus for large scale urbanization activities.

Since 1970 - when this work was written- there have been other studies about the Seljuk city and urbanization in the Seljuk Period in Anatolia prepared under the light of new findings. The inevitable outcome of this is certainly either the acceptance or rejection of Tankut's statements who wrote this work in her youth. It should be kept in mind that while young Tankut was studying the history of the city and urbanization, she was also trying to amalgamate her professional and academic experience as regards planning, design and historical conservation with studies on history, and that she dealt with the work in that period. The most significant factor that feeds young Tankut's interest for the history of the city and urbanization are her activities in planning, design and the conservation of the historical environment all of which are topics which are related to future. For this reason, she makes use of history and historical investigation.

During the publication phase of the work, Prof. Dr. Ömür Bakırer, Prof. Dr. Sevgi Aktüre, Prof. Dr. Yıldırım Yavuz and Prof. Dr. Aysel Yavuz have offered their opinions and evaluations. Prof. Dr. Murat Balamir has made the technical language corrections of the original English text. Zeynep Aktuna, Burak Büyükcivelek, Eylem Gülcemal and Assoc. Prof. Dr. Ali Uzay Peker have contributed in completing some missing references of the work as well some necessary corrections. Upon Ömer Kırıl's proposition that the work should first be made available to the Turkish reader, Ege Yıldırım has translated the original text in to Turkish. Prof. Dr. Scott Redford and Asst. Prof. Dr. M.Adnan Barlas have offered their views and

evaluations on the Turkish text. The graphical composition of the book is finalized by Güliz Korkmaz Tirkeş.

I wish and hope that the reader will understand and tolerate the probable mistakes or incomplete points in the publication of Prof. Tankut's work which puts forth questions for the researchers, and I must also state that, for the memory of our Professor I take all the responsibility of its publication as it is.

SUNUŞ

Prof. Dr.Gönül Tankut'un, doçentlik jürisine sunulmak üzere hazırlanmış olduğu elinizdeki çalışması, 1970 yılında derlendiğinde henüz yayın aşamasına getirilmemişti. Ancak, Prof. Tankut'un bu çalışmayı geliştirerek yayına dönüştürme isteğini yaşamı sırasında hep canlı tuttuğunu biliyoruz. Çalışma, Tankut'un baş yapıtı *Ankara: Bir Başkent'in İmarı* kitabının kaynakları arasında yer almaktadır.

Hocamızın aramızdan ayrılışı sonrasında, bu çalışmanın gözden geçirilerek, paylaşılabilir ortama sunulması isteği bu kez onun anısını canlı tutmak açısından daha da anlam kazandı. Ancak, yayına hazırlanması niyeti bizzat yazarı tarafından korunmuş bir çalışmayı, yazarının yokluğunda yayınlamanın kuşkusuz büyük zorlukları olacaktı. Tüm risklerine karşın, çalışmanın yayına hazırlanmasında katkıda bulunanlar, bu çalışmanın Gönül Tankut hocamızın kent ve kentleşme tarihi konusundaki çalışmalarına bizleri yönlendiren önemli bir çıkış noktası niteliğine sahip bir yapıt olduğu düşüncesiyle, geç de olsa okuyuculara ve araştırmacılara ulaştırılması fikrinden kendilerini alamadılar.

Bu çalışma, Anadolu'nun kent ve kentleşme tarihi konusunda, olgucu bir tarih anlayışına kapılmadan, olguları kendi nedensellikleri içinde değerlendiren bir tarihsel gelişme kurgusu oluşturmaya yönelik bir çalışma niteliğine sahiptir. Bütüncül bir tarih bakış açısı oluşturmaya yönelik bu tür çalışmaların, ciddi görsel ve yazılı kaynak yokluğunda, sisli bir havada yol bulmak kadar zor olduğu şüphe götürmez. Yanlış yapma risklerinin göze alınmasını gerektiren bu tür çalışmaların tarihsel malzemenin ve kaynağın ortaya

çıkarılmasına yönelik araştırmaların önünü açtığı da bir gerçektir. Nitekim, Prof. Tankut çalışmanın önsözünde yazılı ve görsel nitelikli kaynağın azlığının konuyu karanlıkta bıraktığını, arkeolojik verilerin kısıtlılığının kapsamlı bir “yeniden canlandırma” ve “kurgulama” girişiminin önünü kestiğini ve Selçuklu kentlerinde kentsel yaşamın bugüne dek bir süreklilik içinde gelmiş olmasının konuyu daha da bulanıklaştırdığını belirtmiştir. Prof. Tankut’un bizzat kendisi bu zor koşullar altında çalışmasının yeni tartışmalarla geliştirilmeye “mahkum” olduğuna işaret etmiş ve çalışmanın kimi spekülatif fikirler ileri sürmesinin doğal karşılanması gerektiğini belirtmiştir.

Prof. Tankut bu çalışmada, Selçuklu Döneminin, Anadolu’nun kentlilik tarihinin sürekliliği açısından önemini vurgulamakta ve bu dönemin, kentleri destekleyen ve kent kuran bir dönem olduğunu ileri sürmektedir. Tankut’a göre Selçuklu kenti, çok aşamalı kentsel bir yaşama zemin sağlaması ve büyük ölçekli kentleşme hareketleri için çekim merkezi ve kaynaşma potası olmasıyla, kendini kanıtlamış geçerli bir kentsel olgudur.

Çalışmanın yazıldığı 1970 yılından sonra, geçen süre içinde Selçuklu kenti ve Anadolu’da Selçuklu Dönemi kentleşmesi üzerine yeni bulgular ışığında yapılan çalışmalar ile savlarının kuvvetle olumlanması kadar, kimi savlarının olumsuzlanması da getirmesi kuşkusuz kaçınılmazdı. Bu nedenle, çalışmanın kent ve kentleşme tarihi konusunda çalışmalar yapan, planlama, tasarım ve tarihsel koruma alanındaki mesleki ve akademik birikim ve etkinliğini, tarih çalışmalarıyla bütünleştirme arzusundaki Gönül Tankut’un gençlik dönemi çalışması olduğu unutulmamalıdır. Genç Gönül Tankut’un kent ve kentleşme tarihi konularına ilgisini besleyen en önemli etken, onun planlama, tasarım ve tarihi çevre koruması gibi geleceğe dönük etkinlikleridir. Bunun için tarihe ve tarihsel incelemeye gerek duymaktadır.

Çalışmanın yayınlanması aşamasında Prof. Dr. Ömür Bakırcı, Prof. Dr. Sevgi Aktüre, Prof. Dr. Yıldırım Yavuz ve Prof. Dr. Aysıl Yavuz görüş ve değerlendirmelerini sundular. Özgün İngilizce metnin teknik dil düzeltmelerini Prof. Dr. Murat Balamir yaptı. Çalışmanın kaynaklarıyla ilgili

kimi eksikliklerin giderilmesinde ve gerekli düzeltmeler konusunda Zeynep Aktuna, Burak Büyükcivelek, Eylem Gülcemal ve Doç. Dr. Ali Uzay Peker katkılarını esirgemediler. Ömer Kırıl’ın çalışmanın öncelikle Türk okura kazandırılması konusundaki önerisi üzerine, özgün metni Ege Yıldırım Türkçeye kazandırdı. Prof. Dr. Scott Redford ve Y. Doç. Dr. Adnan Barlas Türkçe çeviri üzerinde görüş ve değerlendirmelerini sundular. Kitabın grafik düzenlemesini Güliz Korkmaz Tirkeş yaptı.

Prof. Tankut’un, araştırmacıların önüne sorular koyan bu çalışmasının yayınlanmasındaki kimi eksiklikleri, okuyucuların anlayışla karşılayacağı dileği ve umuduyla tüm sorumluluğu hocamızın anısına üstlendiğimi belirtmem gerekir.

H. Çağatay KESKİNOK

*METU Faculty of Architecture / ODTÜ
Mimarlık Fakültesi, Ankara*

**Selected Works by Tankut in Urban History
/ Tankut’un Kent ve Kentleşme Tarihi
Üzerine Seçme Çalışmaları**

(1968) “Exterior Space Complex in Medieval Anatolia”, *Congress of Orientalists Publication*, Ann Arbor.

(1973) “Süleymaniye: A Systems Approach”, *50. Yıl Türkoloji Kongresi*, İstanbul.

(1973) “Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekansal Dağılımı”, *7. Türk Tarih Kongresi*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

(1975) “Urban Transformation in the Eighteenth Century Ottoman City”, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, v: 1, n: 2; 247-262.

(1976) *Spatial Evolution of the Ottoman City in Comparative Perspective*, (with Engin Yenal), İstanbul.

(1976) “Osmanlı Kentsel Çevresinde Izgara Plan İlişkileri”, *8. Türk Tarih Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

(1976) *Tarih Araştırmalarında Yeni Bilimsel Yöntemler*, Anadolu Uygurlikları Müzesi, Ankara.

(1977) *Kentsel Çevre Geometrik Plan İlişkileri*, Aynak Yayınevi, Ankara.

(1978) *Tarihsel Perspektif İçinde Kentsel Çevrenin Değişimi*, İTÜ Şehircilik Enstitüsü Danışma Kurulu, İstanbul.

(1979) *Nauplia-Anadolu-Napoli-di-Romania, A Structural Analysis*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

JUAN ANTONIO RAMÍREZ

GAUDÍ'DEN LE CORBUSIER'YE ARI KOVANI METAFORU

"Gaudí'den Le Corbusier'ye Arı Kovanı Metaforu", Madrid Özerk Üniversitesi Sanat Tarihi ve Kuramı Bölümü'nden sanat tarihçisi Juan Antonio Ramírez'in (1948-) çeşitli öngörüler ve varsayımlar dahilinde Modern Mimarlığa yön vermiş bazı şahsiyetlerin - örneğin Gaudí, Steiner, Le Corbusier, Mies van der Rohe, Wright - tasarım anlayışlarında arı kovanı metaforuna değindikleri ve bu düşünceden yola çıktıkları iddiasını, kapsamlı bir dönem analizi ile görünür kılmaya çalışmaktadır. Arı kovanın çağrıştırdıkları söz konusu olduğunda Ramírez hem insan yapımı bir çatki içinde arıların oluşturduğu "mimari"den, hem de endüstriyel anlamda düşünülen ve geliştirilen arı kovanı tasarımları ve bunların zaman içinde fonksiyon bazlı gelişiminden söz etmektedir.

Birincisi metinde genel olarak daha metaforik düzlemde ele alınırken ikincisi modern mimarlıkta fonksiyon temelli tartışmalara değinecek şekilde daha gerçekçi boyutta tartışılmaktadır. Arıların hem bireysel hem de toplumsal olarak insan zihninde çağrıştırdıkları ve bunların Modern Mimari'deki sezgisel izdüşümleri, kitap boyunca vurgulanan önemli noktalardan biri olarak gözükmektedir. Bu izdüşümlerin görünürde sezgisel olduklarına dair yapılan açılımın daha sonra metin içinde görüldüğü kadar sezgisel olmadığını gösteren dönemsel analizler ve göndermeler, metnin izlenmesini ve yazarın kurmaya çalıştığı bütünün kavranmasını kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Belki de, kurmaya çalıştığı algısal bütün arı kovanı metaforu ile açıklanamayacak kadar sezgisel olduğundan, yazarın metin içinde haklı olarak çeşitli defalar bu duruma gönderme yapması durumu daha anlaşılır kılmaktadır. Örneğin yazar, Bruno Taut'un Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında cam ile giriştiği mimari fantezilerle ilgili olarak yaptığı değerlendirmeye yönelik şu yorumu getiriyor:

"Tabii, bu yorum, bunun üstüne konulabilecek başka yorumları dışladığımız anlamına gelmez. Bu düşüncüyü desteklemek amacıyla, hem tapınakların hem de sinemaların, arı

kovanının ütopyik görünümüyle kolayca ekilendirebileceğimiz, bir ayine ya da bir gösteriye, kısacası toplu olarak yapılan bir şeye katılma duygusu (mistik birlik) uyandırdığını düşünebiliriz. (s. 10)

Mevcut yorum, bu bağlamda, kitapta değinilen mimari girişimlerin başka bakış açılarıyla tümüyle başka bir şekilde çözümlenebileceğine yapılan bir vurgu olarak görülebilir.

Kitapta kurulmaya çalışılan ve arı kovanın üstlenebileceği çağrışımlara denk düşen ikili kavramlar, yapıtın genel kurgusunu oluşturmaktadır. İlk kavram çifti "Rüstik Arı Kovanı - Akılcı Arı Kovanı", bir anlamda diğer ikililerden ayrılabilir gözükmektedir, çünkü burada Modern Mimarlığın oluşmaya başladığı tarihsel dönem ile arı kovanın gelişimi, eşzamanlı olarak ele alınmakta ve elde edilen önermeler diğer kavram çiftleri için geçerli olan önermelerden daha bilimsel olmaları bağlamında ayrılabilir. Örneğin gökdeleni müjdeleyen Chicago Okulu ile arı kovanı tasarımlarını karşılaştırırken yazar şöyle demektedir:

"O dönemde arıcılıkta kullanılan, birbiri üstüne çıkan eşit katlar, hemen hemen aynı dönemlerde Chicago Okulu'nda uygulanan gökdelen prensiplerinden biraz daha önce ortaya çıkmıştı." (s. 33)

Burada doğrudan mimarlıkta Sanayi Devrimi'nin getirdiği kaygılara ve gereksinimlere koşut olarak işleyen "akılcı" yaklaşımlara bir örnek verilmek istense de, metnin geneli ele alındığında kavranan bütüncül ve tüm dengelimi yaklaşımın yazarın amaçları açısından daha önemli bir statüye sahip olduğu söylenebilir. Önsözde belirtildiği gibi, arı kovanı metaforu gücünü çok katmanlı çağrışımlar yaratabilmesine borçludur.

"Sanatsal anlamın (ve özellikle mimari anlamın) birbiri üzerine geçmiş değişik düzlemlerden oluştuğunu kanıtlamak her zaman ilgimi çekmiştir. Bazı durumlarda açık, bazı durumlarda ise kapalı görünen arı kovanı toplumsal bir model kazandırmıştır; bence birçok bilimsel referans için çıkış noktası olmuştur. Geleneksel arı kovalarının yapısını ve görüntüsünü ya da altıgen hücrelerden oluşan petekleri birçok mimar ve sanatçı taklit etmiştir; akılcı

JUAN ANTONIO RAMÍREZ
GAUDÍ'DEN LE CORBUSIER'YE ARI
KOVANI METAFORU

(Türkçesi; Ayfer Teker Garcia / Dost
Kitabevi Yayınları
Nisan 2007, Ankara, 175 sayfa)

ISBN 978-975-298-7

arı kovanı da sanatçılar için önemli bir yere sahiptir. Birçok metafor da bu şekilde derecelendirilerek ortaya çıkar. Bazen referanslar son derece açıktır ama her zaman bu böyle olmaz. Sanki biçimlerin ve düşüncelerin psiko-analizini yaparmış gibi: açıklayıcı küçük ayrıntılar, derinde yatan büyük etkinin habercisi niteliğini taşıyabilir.” (s. 18)

Metnin genel kaygısının, kapalı görünen durumları içgüdüsel ve bilinçsiz bir eylemden çok belli bir kültürel hafızanın izdüşümleri olarak yorumlamak, bu bağlamdaki durumların bilinçli olduğunu kanıtlamak olduğu düşünüldüğünde, arı kovanı metaforu çok daha hayati bir önem kazanmaktadır. Çünkü arı kovanı metaforunun çoğunlukla ideal topluma göndermeler yaptığı varsayımıyla, mimarlığın rolünün de bu kapsamda tekrar ele alınması gereken bir olgu olduğu iddiası, metin içinde sürekli bir *leitmotif* olarak dolaşmaktadır.

Metin içindeki bir diğer *leitmotif* olan La Ruche (Arı Kovanı) sanatçı evinde kalan sanatçıların, yirminci yüzyıl sanatına getirdiği devinimlere yapılan vurgu, mimarlığı aşan duyarlılığı nedeniyle metnin analiz gücünü artırması ve dönemin aktörleri arasında kurmaya çalıştığı diyalektiğin açıklayıcılığı nedeniyle kayda değer gözükmektedir. Metinde kurulmaya çalışılan bu çok katmanlı ilişkiler silsilesi, farklı bir tarih yazımını da beraberinde getirebilir çünkü arı kovanı metaforu çerçevesinde kurgulanan metin insan zihninde kaçınılmaz olarak çeşitli imgeler oluşmasına neden olmakta ve bu şablon daha sonra belli bir tarihsel sürece uygulanmaktadır. Şablonun içerdiği çok katmanlılık, farklı olgular arasındaki ilişkilere farklı bir bakış açısıyla bakılmasına yol açabilmektedir.

Mimarlığın içerdiği çok katmanlılık ve oluşturduğu çok anlamlılık, metin içinde sürekli olarak öngörülen arı kovanı metaforuna bağlı olarak işlense de mimarlığın bu şablonun dışına taşabileceği yargısı yazar tarafından dile getirilmektedir. Bu taşmanın boyutu yazar için önem taşımaktadır; öyle ki, mimarlığın - özellikle de modern mimarlığın - ideolojik olarak anlaşılması biraz da bu taşmaya bağlıdır. Çünkü “[a]rı kovanı toplumun bilinçsiz bir imgesidir; oysa mimar, bu kez bilinçli olarak, onu yöneten siyasetin bir imgesidir.” (s. 26)

Gaudi'den Le Corbusier'ye Arı Kovanı Metaforu, ele aldığı dönemi ve bu dönemin içerdiği kaygıları çözmekte kullandığı şablonla, mimarlığı diğer disiplinlerle bir şekilde ilişki içinde görmektedir; bu bakış açısı mimarlığı daha insancıl bir disiplin olarak göstermektedir. Metin içinde kullanılan çok boyutlu ve çok çeşitli referanslar da bu bağlamdaki vurguyu artırıcı bir güç olarak anlaşılabilir. Özellikle La Ruche ile ilgili bölümde yer alan “Soutine'in orada kimlik belgesi olmadan yedi yıl kaldığı sanılır” (s. 74) ya da “Lenin'in de bir ara orada yaşadığından söz edilir” (s. 80) gibi göndermeler dönemsel analizi ve metnin göstermeye çalıştığı bütünü çok iyi karşılamaktadır.

Ancak Ramírez'in temel kaygısı olarak düşünülebilecek olan “çeşitli bireylerin içgüdülerini tetikleyen ve görünürde sezgisel olan zinciri görünür kılmak” olgusunun bu mimarları bugün daha farklı ve daha “doğru” bir biçimde algılamaya yol açıp açmayacağı, metin bağlamında önemli bir soru olarak belirmektedir. Bu soruya verilebilecek doğrudan herhangi bir yanıtın ortaya yeni sorular koyması muhtemeldir. Yazar da bu durumun farkında olarak şöyle yazmaktadır:

“Aslında, koyduğumuz hedeflere kıl payı ulaşıyoruz ve böyle olmadığını düşündüğümüz zamanlarda da yine rastlantılar karşımıza çıkıyor. En ilginç olanı ise, başka bir şey için yola çıktığımızı düşünürken yolda ummadığımız bir şeyle karşılaşmamız. Bu yüzden, öldüğünde hiçbir şeye sahip olmayan babamın bana büyük bir miras bıraktığını kesinlikle söyleyebilirim. Örneğin, bu kitapçığın konusu ve geçirilen uzun olgunluk döneminin ardından aktarılması güç olan tüm deneyimler... Kısacası, burada sunduklarımı Lucio Ramírez de la Morena'nın düşlerini sevgiyle anmak için mi, yoksal kişisel geçmişimin pek de hoş olmayan önemli yönleriyle hesaplaşmak için mi (ya da her ikisi için mi) dile getirdiğime karar vermeyi kaderin bir başka oyunu olarak algılıyorum. Birçoklarımızın peşini bırakmayan biyografik şizofreniyi gizlice aşmak amacıyla, yetişkinliğimde mesleğim olan sanat ve mimarlık tarihinin çocukluğumun karanlık köşelerine işlemeyle karşı karşıya bulunabileceğimi de göz ardı etmiyorum. (s. 15)

Bu içgüdülerle yazılmış bir metnin sahip olduğu duyarlılık, mimarlığı daha insancıl bir bakış açısıyla yorumlama girişimi olarak görülmelidir.

Oktay TURAN

Erciyes Üniversitesi, Kayseri